પ્રવચન નં. ૨૧૧, ગાથા–૧૮૧-૧૮૨, શ્લોક–૩૦૦-૩૦૧, સોમવાર, માગશર વદ ૧૧, તા.૧૩-૧૨-૭૧

'નિયમસાર' ૧૮૦ ગાથાનો કળશ છે. ૩૦૦-કળશ.

यस्मिन् ब्रह्मण्यनुपमगुणालंकृते निर्विकल्पे-
ऽक्षानामुच्चैर्विविधविषमं वर्तनं नैव किंचित्।
नैवान्ये वा भविगुणगणाः संसृतेर्मूलभूताः
तस्मिन्नित्यं निजसुखमयं भाति निर्वाणमेकम्।।३००।।

સિદ્ધના ગુણની વ્યાખ્યા છે. એવા જ આત્માના છે. **'અનુપમ ગુણોથી અલંકૃત...'** ભગવાનઆત્મા અને સિદ્ધ એ અનુપમ ગુણોથી શોભાવાળો અલંકૃત છે. એનો અલંકાર અનંત અનંત અનુપમ ગુણો એ જ એના અલંકાર છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ દેહમાં જે ચૈતન્ય ભગવાનઆત્મા છે એ અનંત અનુપમ ગુણોથી શોભિત છે. જેમ શરીર રહિત પરમાત્મા શરીર રહિત અનંત અનુપમ ગુણથી શોભિત છે, એવો જ આ ભગવાનઆત્મા

*** મોહ, વિસ્મય વગેરે દોષો સંસારીઓના ગુણો છે—કે જે સંસારના કારણભૂત છે.**

અંદર અનંત અનુપમ ગુણથી અલંકૃત છે. સમજાણું કાંઈ?

એક પ્રશ્ન ઉઠ્યો હતો ને આ ક્ષાયિકનો? કે સિદ્ધને તો ક્ષાયિક છે અને યથાખ્યાતચારિત્ર છે. આત્મામાં ક્યાં છે સમકિતીને? ત્રણમાં ઉતાર્યું હતું ને? એમ છે કે, આત્મામાં અનંત ગુણ છે. એ અનંતગુણનું ભાન થતાં, સ્વસંવેદન આત્માની પ્રતીત અનુભવ થતાં, જેટલા ગુણો છે તેના બધા ગુણોનો અંશ પ્રગટ થયો. ખરેખર તો અઘાતિ પણ નિમિત્ત છે જે ગુણમાં એ ગુણનો એક અંશ પ્રગટ થયો છે. આહાહા..! સર્વ ગુણ છે. ભગવાનઆત્મા એક સેકન્ડના અસંખ્ય ભાગમાં અનંત અનંત ગુણના સ્વભાવથી ભરેલો પ્રભુ આત્મા છે. એવા અનંતગુણનો જ્યાં અંતર સ્વભાવસન્મુખ થઈને સ્વીકાર થયો... સમજાય છે કાંઈ? એવા અનંતગુણના અસ્તિની સત્તાનો સ્વીકાર એટલે એ પોતે જ એની પર્યાયમાં અનંતા ગુણોનો અંશ પ્રગટ થયો અને દ્રવ્યથી જોઈએ તો એ સિદ્ધના આઠ ગુણથી અલંકૃત આત્મા છે. આવી ગયું છે એ? ૪૭-૪૮ ગાથામાં આવી ગયું છે એ. સિદ્ધ જેવા જ આત્મામાં આઠ ગુણો અલંકૃત છે. વસ્તુએ અંદર. સમજાણું કાંઈ? ૪૭-૪૮ ગાથા. જેવા સિદ્ધ પરમાત્મા અશરીરી આત્મ ભગવાન (છે) એવો જ આ આત્મા સિદ્ધના આઠ ગુણોથી અલંકૃત છે. એ તો ક્ષાયિકગુણ છે. સમજાણું કાંઈ? પણ એના સ્વભાવમાં એ બધું પડ્યું છે. એથી એ સિદ્ધ સમાન જ ભગવાનઆત્મા છે. ભારે બેસવું કઠણ.

બીજી વાત. આ એની પર્યાયમાં પણ, અવસ્થામાં પણ અનંતગુણોના જેટલા સંખ્યાએ ભાવ તેની અંશ શક્તિ પ્રગટ થઈ ગઈ છે. એ પ્રગટ થઈ છે એને એક નયે પૂર્ણ કહીએ તોપણ કહી શકાય છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! એ ભગવાન પણ એક સમયમાં પરિપૂર્ણ પ્રભુ પૂર્ણમિદં એવો ભગવાનઆત્મા પોતાનો નિજ સ્વભાવ, એમાં જેટલા સિદ્ધને પ્રગટ થયા પર્યાય, ગુણો એ બધું એમાં છે. છે ને? 'પંડિતજી'! આહાહા..!

અરે..! આત્માની શું વાત! લોકોને આત્મા શું છે એને ખ્યાલમાં નથી. આ આત્મા,... આ તો હાડકા જડ, માટી, ધૂળ છે. અંદરમાં પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પો થાય, રાગ એ તો પર છે, એ કાંઈ આત્મામાં છે નહિ. આહાહા..! આત્મા તો અનંતગુણના અનુપમ ગુણથી અલંકૃત છે. જેમ સિદ્ધ ભગવાન પણ અનંત અનંત બેહદ અપરિમીત ગુણની સંખ્યાથી પ્રગટમાં અલંકૃત અને અનુપમ છે. એવો જ આ ભગવાનઆત્મા (અલંકૃત છે). 'સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો.' આવે છે? સિદ્ધમાં તો ક્ષાયિક પર્યાય છે. એમાં આ વળી ક્યાં નાખ્યું? આવ્યું હતું ને એમાં? ક્ષાયિક જ્ઞાન અને યથાખ્યાત ચારિત્ર. આ વળી ક્યાં આમાં નાખ્યું પાછું? ભાઈ! વસ્તુએ આખો સ્વભાવ જ્યાં સ્વસન્મુખ થઈને પૂર્ણાનંદનો નાથ આત્મા, એ જ્યાં અનુભવમાં અને પ્રતીતમાં આવ્યો, કહે છે કે એને સિદ્ધ સમાન બધા ગુણો પ્રગટ્યા. અંશે ભલે પ્રગટ્યા, પણ પૂર્ણ પ્રગટ્યા એમ પણ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! અને અલ્પકાળમાં પ્રગટવાના છે. આહાહા..! જેણે અનંત અનંત બેહદ એવા ગુણોની સંખ્યાવાળું એક તત્ત્વ..

સવારે ભાઈ પૂછતા હતા, પણ અત્યારે આવ્યા નથી. 'વવાણિયા'ના હતા ને. ત્યાં ગુરુકુળમાં આવ્યા હતા. સવારમાં વ્યાખ્યાનમાં આવ્યા હતા. સવારે કે બપોરે. નહોતા બેઠા અહીંયાં? 'વવાણિયા'. ઘણું કરીને બ્રાહ્મણ છે. એ પૂછતા હતા કે તમારી વાત સાચી પણ એ કઈ રીતે આત્માને અમારે જાણવો? 'શ્રીમદ્દે' એમ કહ્યું કે 'જે સ્વરૂપ સમજ્યા વિના...' એમ બોલ્યા હતા. ત્યાં 'વવાણિયા'ના છે ને? અહીં આવ્યા હતા. ભાઈને ઠીક નથી ને ત્યાં ગયા હશે. 'મણિભાઈ'ને ઠીક નથી. 'અમદાવાદ' ગયા. આહાહા..!

અરે..! ભગવાન! તું તને અજાણ્યો રહે આ તો વિસ્મય થઈ ગયું છે. પોતે ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, સત્ શાશ્વત અનંતગુણના સાગરથી ભરેલો (છે). આહાહા..! કહે છે કે એની શોભા જ એવા અનંતાગુણને લઈને છે. આ શરીરને શણગારે છે ને? દાગીના ને આ ને આ... અંદર ટીલા ને ટપકા કરીને. આ તો ધૂળ-માટી છે, મડદા છે. એની શોભા માટે એના અવયવો એને પૂરતા નથી લાગતા. બીજી ચીજ કાંઈ નાખે આમ દાગીના .. એમ આત્મા અંદર અલંકૃત પોતાના ગુણથી શોભિત છે. એને બીજાની કોઈની જરૂર નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એણે અનંતકાળથી ન જાણ્યું હોય તો એક પોતાનું તત્ત્વ. બાકી બધું એણે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા અનંતવાર કર્યા. કહો, સમજાણું કાંઈ? જૈનનો દિગંબર સાધુ પણ અનંતવાર થયો. શું થયું એમાં? વસ્તુ શું? ભગવાન અંદર આત્મા પરિપૂર્ણ ચૈતન્ય નાથ, એને જ્યાં અનુભવમાં અને એની દૃષ્ટિમાં ન આવે ત્યાં સુધી ધર્મી થઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

પહેલા શબ્દમાં જુઓને! **'અનુપમ ગુણોથી અલંકૃત...'** છે. સિદ્ધ પણ એમ છે અને આ આત્મા પણ એમ છે, એમ કહે છે. આહાહા..! **'નિર્વિકલ્પ...'** ભગવાન તો નિર્વિકલ્પ છે. રાગનો સંબંધ નથી. વિકલ્પ જે રાગાદિ (એની સાથે) સંબંધ નથી. અભેદ ચીજ છે આત્મા. પૂર્ણાનંદ પ્રભુ અભેદ ચીજ આત્મા, **'એવા જે બ્રહ્મમાં (આત્મતત્ત્વમાં) ઇન્દ્રિયોનું અતિ વિવિધ અને વિષમ વર્તન જરા પણ નથી જ,...'** આહાહા..! સિદ્ધને પણ નથી. નથી થયું કેમ? નહોતું તો નથી થયું. આહાહા..! અરે..! એનો વિશ્વાસ, એનો અનુભવ એ તો અલૌકિક ચીજ છે, ભાઈ! લોકોને એની કિંમત નથી. આ બહારની કિંમત કરે. બાયડી છોડી, છોકરા છોડ્યા, લુગડા ફેરવ્યા, નાગો થયો ને કાં બહારમાં સાધુ થયો, એ સંયમ. ધૂળેય સંયમ નથી, સાંભળને! બહારના ભેખ એવા પલટે એ તો જડના છે. ચૈતન્યનો ભેખ પલટ્યા વિના... આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે **'એવા જે બ્રહ્મમાં (આત્મતત્ત્વમાં) ઇન્દ્રિયોનું અતિ વિવિધ...'** ભગવાન સિદ્ધમાં અને આત્મામાં **'ઇન્દ્રિયોનું અતિ વિવિધ...'** પ્રકાર. પાંચ ઇન્દ્રિયનો છે ને? **'વિવિધ (પ્રકાર) અને વિષમ વર્તન..'** એ વર્તન સ્વરૂપમાં છે જ નહિ. સિદ્ધ ભગવાન એવા છે અને આ આત્મા પણ અણીન્દ્રિય (એવો જ છે). સમજાણું કાંઈ? માણસને એવું લાગે કે આ તો મોટી

મોટી વાતું છે. ભગવાન! તારા મોટપની શું વાત કરવી? તને જેટલો વ્યવહારથી ગણવામાં આવે એટલો એમાં છે નહિ એવો એ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! સિદ્ધને તો વ્યવહારે આઠ ગુણ ગણ્યા. નિશ્ચયે તો અનંતગુણ છે. સમજાણું કાંઈ?

એવો બ્રહ્મ એટલે ભગવાનઆત્મા બ્રહ્મતત્ત્વ, આનંદતત્ત્વ આત્મા એમાં **'ઇન્દ્રિયોનું અતિ વિવિધ અને વિષમ વર્તન (એ વર્તવું) જરા પણ નથી જ,...'** આહાહા..! અશરીરી ભગવાન સિદ્ધને નથી, તો અશરીરી વિકલ્પ વિનાનો આત્મા એમાં પણ આ નથી. ઇન્દ્રિયોનો વેપાર વિવિધ અને વિષમ ભગવાનઆત્મા અણીન્દ્રિયમાં છે નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? **'નથી જ,...'** એમ પાછું. વિવિધ અનેક પ્રકાર અને વિપરીત એવું વર્તન જરા પણ નથી.

'સંસારના મૂળભૂત અન્ય (મોહ-વિસ્મયાદિ) સંસારીગુણસમૂહો નથી જ,...' સમજાણું કાંઈ? એ સંસારી ગુણો. આહાહા..! વિસ્મય ને જરા રાગ ને દ્વેષ ને પુણ્ય ને પાપ એ બધા સંસારી ગુણો છે. સંસારને પુષ્ટ કરનારા છે. રખડવાના પુષ્ટ કરનારા છે. આહાહા..! કહો, સમજાણું કાંઈ? એ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, તપ, પૂજાનો વિકલ્પ એ રાગ (છે), એ સંસારીગુણ છે. આહાહા..! ભારે કામ ભાઈ આકરું. એય..! 'મોહનભાઈ'! એની જાતને જાણી નહિ અને જાતમાં શું છે એની ભાત પાડી નહિ એણે. ખોટી ભાત પાડી. રાગ ને દ્વેષ ને પુણ્ય ને પાપ એ બધા સંસારીગુણો છે. આહાહા..! ગજબ વાત છે કે નહિ? એવો ભગવાનઆત્મા... કહે છે, **'(મોહ-વિસ્મયાદિ)'** શબ્દ ગાથામાં હતો ને? એ એમાં નથી. આહાહા..! હોય તો છૂટે નહિ. નથી એટલે છૂટી જાય છે. અને આત્મા જેવો પરમાત્મા છે એવો થઈ જાય છે. આહાહા..!

'તે બ્રહ્મમાં સદા નિજસુખમય એક નિર્વાણ પ્રકાશમાન છે.' સિદ્ધને નિર્વાણ છે. શાંતિ પૂર્ણ થઈ ગઈ એ નિર્વાણ. એમ આત્મામાં પણ સદા નિજ સુખમય, આત્મા આનંદમય છે. નિજ સુખ અતીન્દ્રિય સચ્ચિદાનંદ આનંદ એનો સ્વભાવ છે. અતીન્દ્રિય આનંદ એવો એનો ગુણ છે. એવા ગુણમય એક નિર્વાણ, એકરૂપ સ્વભાવ નિર્વાણ શાંતિ જેમાં પડી છે, એવો આત્મા છે. આહાહા..! ભારે વાત, ભાઈ! આ મૂળ આત્માની વાત મૂકી દઈને બીજી બધી વાતું. ઓલું કીધું ને કે સંયમ. કાલે બોલ્યા હતા ને? આ લુગડા ફેરવીને બેસે જરા બાયડી-છોકરા છોડીને. અમે સંયમ લીધા. ધૂળેય નથી, સાંભળને! એ બહારની ચીજ ક્યાં અંદર ગરી હતી તે છોડી? તેં માન્યું હતું કે હું અલ્પજ્ઞ અને રાગ-દ્વેષવાળો છું. એ છોડવું જોઈએ. હું સર્વજ્ઞ અને વીતરાગમૂર્તિ છું એવી માન્યતા દ્વારા અલ્પજ્ઞ અને રાગ-દ્વેષ હોય એ છોડવું જોઈએ. એ તો છોડ્યું નહિ અને બહારનું છોડીને બેઠો. થઈ ગયા અમે સાધુ. ધૂળેય નથી, કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ભારે કામ ભાઈ આવું.

અરે..! તારી મોટપની શું વાત કરવી! પ્રભુ! તું મોટો કેવો? કે વાણીમાં ન આવે એવો. વિકલ્પના રાગમાં, પ્રશસ્ત રાગમાં ન આવે. અરે..! એમાં તો ન આવે પણ એક સમયની

પર્યાયમાં આખું રૂપ ન આવે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

કહે છે, ભગવાન બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રભુ અને સિદ્ધ બ્રહ્મસ્વરૂપ **'સદા નિજસુખમય...'** ત્રિકાળ આનંદમય છે. આહાહા..! નિજસુખમય. સુખવાળો એમ નહિ. નિજસુખમય. અભેદ છે. આહાહા..! અરે..! આનો સ્વીકાર, એની દૃષ્ટિ, એની કિંમતું શું છે! કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

'એક નિર્વાણ પ્રકાશમાન છે.' મોક્ષસ્વરૂપ જ પ્રકાશમાન આત્મા છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! બહારથી પાંચ-પચ્ચીસ લાખ મળે, બંગલો મળે, બાયડી મળે, છોકરા મળે કાંઈક (તો માને કે) અમે સુખી છીએ. મૂઢ છો. ઝેરના પ્યાલા પીને અમૃત છે એમ માને છો. સમજાણું કાંઈ? અંદરનો નિર્વિકલ્પ આનંદ, એને ભૂલીને આ બધા આનંદ છે, અમને મજા (છે). ઉત્સાહિત અમારું વીર્ય, પ્રફુલ્લિત વીર્ય થાય છે. અરે..! ભગવાન! એ તો ઝેરના સોજા છે. સમજાણું કાંઈ? શું હશે આમાં 'ત્રંબકભાઈ'? આ બધા પૈસાવાળા કહેવાય છે મોટા. એય..! કરોડપતિ, બે કરોડપતિ, પાંચ કરોડપતિ. જડના પતિ! ચૈતન્યના પતિ થયા વિના એની શાંતિ વળે એવું નથી. આહાહા..! એક નિર્વાણ... નિર્વાણ... નિર્વાણ... નિર્વાણની શાંતિ કરી. કષાયભાવ ઓલાઈ ગયો. નિર્વાણ એટલે કષાયભાવ ઓલાઈ ગયો અને અકષાયભાવ પ્રગટ્યો. સમજાણું કાંઈ? એને નિર્વાણ કહેવામાં આવે છે. ભગવાન પણ અકષાયભાવ સ્વરૂપ જ છે. કષાયભાવનો એમાં અભાવ છે. એથી આત્મા પણ .. પ્રકાશમાન નિર્વાણ (સ્વરૂપ છે). જેના સ્વીકારમાત્રથી શાંતિ આવે એની પૂર્ણ પ્રગટતાની શાંતિની શું વાત કરવી! સમજાણું કાંઈ? એ ૧૮૦નો કળશ થયો.

ગાથા-૧૮૧

णवि कम्मं णोकम्मं णवि चिंता णेव अट्टरुद्दाणि।
णवि धम्मसुक्कझाणे तत्थेव य होइ णिव्वाणं।।१८१।।

नापि कर्म नोकर्म नापि चिन्ता नैवार्तरौद्रे।
नापि धर्मशुक्लध्याने तत्रैव च भवति निर्वाणम्।।१८१।।

सकलकर्मविनिर्मुक्तशुभाशुभशुद्धध्यानध्येयविकल्पविनिर्मुक्तपरमतत्त्वस्वरूपाख्यानमेतत्।

सदा निरंजनत्वान्न द्रव्यकर्माष्टकं, त्रिकालनिरुपाधिस्वरूपत्वान्न नोकर्मपंचकं च, अमनस्कत्वान्न चिंता, औदयिकादिविभावभावानामभावादार्तरौद्रध्याने न स्तः, धर्मशुक्लध्यानयोग्यचरमशरीराभावात्तद्द्वितयमपि न भवति। तत्रैव च महानंद इति।

જ્યાં કર્મ નહિ, નોકર્મ, ચિંતા, આર્તરૌદ્રોભય નહીં,
જ્યાં ધર્મશુક્લધ્યાન છે નહિ, ત્યાં જ મુક્તિ જાણવી. ૧૮૧.

અન્વયાર્થ :– [न अपि कर्म नोकर्म] જ્યાં કર્મ ને નોકર્મ નથી, [न अपि चिन्ता] ચિંતા નથી, [न एव आर्तरौद्रे] આર્ત ને રૌદ્ર ધ્યાન નથી, [न अपि धर्मशुक्लध्याने] ધર્મ ને શુક્લ ધ્યાન નથી, [तत्र एव च निर्वाणम् भवति] ત્યાં જ નિર્વાણ છે (અર્થાત્ કર્માદિરહિત પરમતત્ત્વમાં જ નિર્વાણ છે).

ટીકા :– આ, સર્વ કર્મોથી વિમુક્ત (–રહિત) તેમ જ શુભ, અશુભ ને શુદ્ધ ધ્યાન તથા ધ્યેયના વિકલ્પોથી વિમુક્ત પરમતત્ત્વના સ્વરૂપનું કથન છે.

(પરમતત્ત્વ) સદા નિરંજન હોવાને લીધે (તેને) આઠ દ્રવ્યકર્મ નથી; ત્રણે કાળે નિરુપાધિસ્વરૂપવાળું હોવાને લીધે (તેને) પાંચ નોકર્મ નથી; મન રહિત હોવાને લીધે ચિંતા નથી; ઔદયિકાદિ વિભાવભાવોનો અભાવ હોવાને લીધે આર્ત ને રૌદ્ર ધ્યાન નથી; ધર્મધ્યાન ને શુક્લધ્યાનને યોગ્ય ચરમ શરીરનો અભાવ હોવાને લીધે તે બે ધ્યાન નથી. ત્યાં જ મહા આનંદ છે.

ગાથા–૧૮૧ ઉપર પ્રવચન

૧૮૧.

णवि कम्मं णोकम्मं णवि चिंता णेव अट्टरुद्दाणि।
णवि धम्मसुक्कझाणे तत्थेव य होइ णिव्वाणं।।१८१।।
જ્યાં કર્મ નહિ, નોકર્મ, ચિંતા, આર્તરૌદ્રોભય નહીં,
જ્યાં ધર્મશુક્લધ્યાન છે નહિ, ત્યાં જ મુક્તિ જાણવી. ૧૮૧.

આમ તો નિર્વાણ કહ્યું. અંદર પરમતત્ત્વ નાખ્યું. બેય વ્યાખ્યા છે.

ટીકા :– '**આ, સર્વ કર્મોથી વિમુક્ત (–રહિત)...**' સર્વ કર્મો જડ અને ભાવથી રહિત '**તેમ જ શુભ, અશુભ ને શુદ્ધ ધ્યાન તથા ધ્યેયના વિકલ્પોથી વિમુક્ત...**' શુભ ધ્યાન અને અશુભ ધ્યાન, આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન. એ ધ્યાન અને ધ્યેયના ભેદના વિકલ્પથી મુક્ત '**પરમતત્ત્વના સ્વરૂપનું કથન છે.**' પરમતત્ત્વ સિદ્ધ ભગવાન અશરીરી થયા એ અને પરમતત્ત્વ આ ભગવાનઆત્મા બેયનું કથન છે. આહાહા..! પણ આ હોળી પાછી ક્યાંથી ઉપાધિ આવી? હેં ! 'નેમીદાસભાઈ'! કેટલી વ્યવસ્થામાં રોકાવું... આહાહા..! આ કરવું ને આ કરવું ને આ કરવું... ડાહ્યા માણસ હોય તો વ્યવસ્થાથી કામ લે ને?

મુમુક્ષુ :– પરનું (કામ) લેવાય છે જ ક્યાં?

ઉત્તર :– ધૂળમાંય નથી લેવાતું, સાંભળને! ડાહ્યો કોને કહેવો? બહારના કામની વ્યવસ્થામાં

ડાહ્યો (માને) એ તો મૂઢ છે. આહાહા..! ભગવાનઆત્મા! 'નેમિદાસભાઈ'! એકલાએ ઉપાધિ કેટલી? શું કરવું આ મકાનનું? આ બધું નાખવું ક્યાં? કેમ કરવું? કેટલી ચિંતાઓ આવે અંદર, લ્યો! બધી સરખાય રાખવી જોઈએ. જરી હાથમાંય રાખે. નહિતર પાછી કોઈ સેવા નહિ કરે. એ બધી ઉપાધિ કેટલી? એય..! 'પોપટભાઈ'! આહાહા..! ભાઈ! તારા હાથમાં અનંતગુણનો હીરો છે. સમજાય છે કાંઈ? એ તારા હાથમાં તારી ચીજ છે. આ તો ધૂળેય તારી ચીજ નથી. આહાહા..! નથી ત્યાં મુંઝાણો, છે ત્યાં જોતો નથી. 'પોપટભાઈ'! આહાહા..!

'સદા નિરંજન હોવાને લીધે...' સિદ્ધ ભગવાન તો સદા નિરંજન છે. એમ આ આત્મા પણ ત્રિકાળ નિરંજન છે. આહાહા..! **'સદા નિરંજન...'** છે ને? ત્રણે કાળ ભગવાન રાગના અંજન અને મેલથી રહિત પ્રભુ છે. નિરંજન નાથ. અંજન-અંજન, નિ-અંજન. પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પો અંજન એટલે મેલ એટલે કાળપ છે. એનાથી ભગવાનઆત્મા નિરંજન છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? **'સદા નિરંજન...'** ત્રણે કાળે, પ્રભુ! તારી જાતમાં તો નિરંજનતા છે. અંજન એટલે મેલ. આંખમાં અંજન લગાવે છે ને? ત્યારે એ અંજનથી વળી શોભે એમ કહે. આ અંજનથી અશોભે.

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– હા, એમ કહે. અંજન લગાવે. નાના છોકરાને સવારમાં લગાવે છે ને. કાળી લાગે. સારી લાગે. આમ ચીકણી લાગે ચીકણી ને શોભે. અહીં કહે છે કે અંજનથી આત્મા અશોભે. એ તો નિરંજનથી શોભે છે. આહાહા..!

'સદા નિરંજન હોવાને લીધે...' ત્રણે કાળે સિદ્ધ ભગવાન અને આત્મા નિરંજન (છે). **'આઠ દ્રવ્યકર્મ નથી;...'** એ આઠ કર્મ નથી. કર્મ કર્મમાં (છે). જડ છે એ તો. જડ જડમાં, આત્મા આત્મામાં. આત્મામાં કર્મ કેવા? ભારે આકરું. બધા વર્ણવ્યા. આઠ કર્મ સહિત છે. અરે..! ત્રિલોકનાથ તો એમ કહે છે કે આઠ કર્મને લઈને જીવ રખડ્યો. લ્યો! આ એમ કહે છે. એય..! (સંવત) ૨૦૦૬ની સાલમાં ત્યાં 'પાલિતાણા'. ૨૨ વર્ષ થયા. 'પ્રતાપભાઈ' કેવા 'પ્રતાપ'ને? 'જીવા પ્રતાપ'. એ આવ્યા લઈને. .. ખબર છે, હોં! આમ કહે છે આમ. તમે પુણ્ય-પાપ માનતા નથી. કર્મને લઈને રખડે છે. ભગવાન એમ કહે છે કર્મને (લઈને રખડે છે). તમે કહો છો, કર્મને લઈને નહિ. પોતાની ભૂલને લઈને રખડે છે. એમ નહિ. ભગવાને એમ નથી કહ્યું. આવી તકરાર હવે. અરરર..! શું કરે છે તું આ? તું ભૂલ્યો અને ભૂલ નાખ કર્મને માથે. આવો અન્યાય કરનારને આત્માનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કેમ થાય? આહાહા..!

કહે છે કે, તું તો આઠ કર્મ વિનાનો છો. વસ્તુ આત્મા આઠ કર્મ વિનાની છે. કર્મ તો જડ છે. ભગવાન તો ચૈતન્યમૂર્તિ આત્મા છે. એમાં કર્મ કેવા અંદર? આહાહા..! આ વાંધા ઊઠ્યા એય..! 'ચેતનજી'!

મુમુક્ષુ :– અનંત ઉપકારી..

ઉત્તર :– અનંત ઉપકારી એમ કહે છે. એમ કહ્યું હતું, હોં! 'અનંત ઉપકારી જિનરાજ એમ કહે છે કે આઠ કર્મને લઈને રખડ્યો. તમે એનો વિરોધ કરો છો.' કર્મને લઈને રખડ્યો નથી, પોતાના સ્વરૂપને ન જાણ્યું, ન માન્યું, ન ઓળખ્યું માટે રખડ્યો છે. 'અપને કો આપ ભૂલકે હૈરાન હો ગયા.' કર્મ-બર્મ કોઈ રખડાવતું નથી. 'અપને કો આપ ભૂલકે હૈરાન હો ગયા.' આ તો એક સાદી વાત છે, લ્યો! અને એમાં પણ તકરાર. અરે..! ભગવાન ક્યાં લઈને બેઠો. ભાઈ! તું તકરાર વિનાની ચીજ છો ને, નાથ! આ તકરારના વિકલ્પો તને શોભે છે? ભાઈ! આહાહા..! એ નિરંજન નિરાકાર બ્રહ્મ પ્રભુ સદા આઠ કર્મથી રહિત છે. **'ત્રણે કાળે નિરુપાધિસ્વરૂપવાળું હોવાને લીધે (તેને) પાંચ નોકર્મ નથી;...'** આહાહા..! શરીર નથી, મન, ભાષા પણ એને નથી. ભગવાનઆત્મામાં ભાષા અને મન છે નહિ. એ તો ભિન્ન છે. ચૈતન્યમૂર્તિ અરૂપી આનંદઘન છે. સમજાણું કાંઈ?

અરે..રે..! એના ઘરની વાતું સાંભળવા મળે નહિ અને પરઘરની માંડીને બેસે. આહાહા..! એના રખડવાના આરા કે દિ' ઓરા આવે? બહારની હોંશું. આહાહા..! છોકરો પરણતો હોય, પચ્ચીસ-પચાસ લાખની મૂડી હોય અને પાંચ લાખ ખરચવા હોય. જુઓ! પછી હું પહોળો ને શેરી સાંકડી. સો મોટરું તૈયાર કરજો. સગાવહાલાને કહે. એકસાથે મોટો વરઘોડો કાઢવો છે. જેટલા આપણા સગાવહાલા કે આડતિયા કે બધા (માટે) મોટરું લાવજો. રાત્રે વરઘોડો ભાઈનો કાઢવો છે. ચોર્યાશીમાં રખડવા જાય છે ને હવે. આહાહા..! જુઓ! આ એની હોશું. અરે..! તારે ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન, એના આવા ગુણો કર્મ વિનાની ચીજ, એમાં આરૂઢ થવાની તને હોંશ ન આવે અને આમાં હોંશ આવે. આહાહા..! એણે સાચા તત્ત્વને ન જાણ્યું, ન માન્યું એટલે એનો અર્થ કે એણે સાચા તત્ત્વને મારી નાખ્યું છે. સ્વીકાર કર્યો નથી. આહાહા..! એ જીવિયા વવરોવિયા છે. ઇચ્છામિ પડિક્કમણું આવે છે કે ને નહિ? 'પોપટભાઈ'! કર્યું હતું? કે નહિ કર્યું હોય? 'ગુલાબભાઈ'એ નહિ કર્યું હોય. સામાયિકમાં નથી આવતું? સામાયિકમાં. પહેલું ણમો અરિહંતાણં, પછી તિક્ખુત્તો, પછી ઇરિયા વહિયાએ, પછી તસ્સઉતરી, પછી લોગ્ગસ, પછી કરેમિભંતે પછી નમોત્થુણં. સાત પાઠ આવે છે. તમે કર્યા હતા કે નહિ? આહાહા..!

'ત્રણે કાળે નિરુપાધિસ્વરૂપવાળું હોવાને લીધે...' ભાષા, મન ને શરીર એમાં નથી. **'મન રહિત હોવાને લીધે ચિંતા નથી.'** ભગવાનઆત્મામાં મન ક્યાં છે? એમ સિદ્ધને મન ક્યાં છે? મન હોય તો ચિંતા (થાય). આહાહા..! કોની ચિંતા? સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા નિશ્ચિંત સ્વરૂપ છે. એવું તારું તત્ત્વ અનાદિનું એવું છે. પણ માન્યું નથી. માન્યું નથી. માન્યતા બીજે નાખી દીધી. આહાહા..!

'ઔદયિકાદિ વિભાવભાવોનો અભાવ હોવાને લીધે...' કળશમાં તો સિદ્ધ જ લેશે ચોખ્ખા. કળશમાં લેશે. કહે છે કે સિદ્ધ ભગવાનમાં ઉદય ઉપશમાદિ છે નહિ. એમ આત્મામાં એ

ઉદય, ઉપશમાદિ કાંઈ છે નહિ અંદર. આ તો ક્ષાયિકભાવ પણ આત્મામાં નથી. આહાહા..! ક્ષાયિકભાવ પણ એને એક સ્વદ્રવ્યની પૂર્ણ અખંડતાની અપેક્ષાએ એક અંશ દશાને પણ પરદ્રવ્ય કહીને, પરભાવ કહીને હેય ઠરાવ્યું છે. આહાહા..! એની નજરુંમાં આવો આત્મા છે, એવો જ્યાં સુધી ન આવે ત્યાં સુધી એને આત્મજ્ઞાન અને દર્શન થાય નહિ. આહાહા..! ભાઈ સવારમાં પૂછતા હતા શું કરવું કહે હવે. .. તો છે. .. બરાબર એને સમજણ જોઈએ. જેવી રીતે છે એવી રીતે જ્ઞાન કરવું. જ્ઞાન આવીને પછી અંદર ઢળે ત્યારે અનુભવ થાય. એ તો સિદ્ધને જે રીતે વ્યવહારુ-વ્યવહારુ વિકલ્પથી લક્ષમાં, શ્રદ્ધામાં, વિશ્વાસમાં લેવું જોઈએ. એવી રીતે ન આવે તો તો અંતરમાં એનો જવાબ નહિ આવે. અંતરનો જવાબ એટલે? એ અંતર્મુખ નહિ થઈ શકે. સમજાણું કાંઈ?

રાગ-દ્વેષનો **'વિભાવભાવોનો અભાવ હોવાને લીધે...'** આ સિદ્ધની વ્યાખ્યા છે એટલે ક્ષાયિકભાવનો અભાવ ન ... **'આર્ત ને રૌદ્ર ધ્યાન નથી;...'** એમ ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન પરમતત્ત્વ આત્મા, એને આર્ત ને રૌદ્ર, વિરુદ્ધ વિકારીભાવનું ધ્યાન એ સ્વરૂપમાં છે નહિ. આ **'ધર્મધ્યાન ને શુક્લધ્યાનને યોગ્ય ચરમ શરીરનો અભાવ હોવાને લીધે...'** લ્યો! ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાનને યોગ્ય ચરમ શરીરનો અભાવ હોવાને લીધે **'તે બે ધ્યાન નથી.'** સમજાણું? ઓલામાં મન નથી માટે ચિંતા નથી. સમજાણું કાંઈ? નિરંજન હોવાને લીધે કર્મ નથી. સદા નિરુપાધિ હોવાને લીધે પાંચ નોકર્મ નથી. આ ન્યાય આપ્યા. ઔદયિકાદિનો અભાવ હોવાને લીધે ધ્યાન નથી.

'ધર્મધ્યાન ને શુક્લધ્યાનને યોગ્ય ચરમ શરીરનો અભાવ હોવાને લીધે તે બે ધ્યાન નથી. ત્યાં જ મહા આનંદ છે.' આત્માની મોક્ષદશા, સિદ્ધદશા, ત્યાં આનંદ છે અને એ આનંદનું ધામ ભગવાન પોતે છે. એ આનંદ ક્યાંયથી બહારથી આવતો નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ, એનો સ્વીકાર થતાં જે આનંદ પર્યાયમાં પ્રગટ થાય એને ધર્મ કહીએ અને એની પૂર્ણ આનંદદશા પ્રગટ થાય એને સિદ્ધ કહીએ. આહાહા..!

શાકભાજીની કિંમત કરી માણસે પણ આત્માની કિંમત ન કરી. આહાહા..! કારેલા સારા આવ્યા હોય ને ઘીમાં કડકડા કર્યા હોય અને એમાં કેરીનો રસ ને રોટલી ખાતો હોય તો.. આહાહા..! જાણે કે આ શું આવ્યું? ધૂળેય નથી, સાંભળને! માળા! એ વિષયો સુખનું કારણ છે? એ અકિંચિત્ છે. તેં કલ્પના કરી છે કે આ ઠીક છે. એ તો તારી કલ્પનાનો વિષય થયો. સમજાણું કાંઈ? 'પ્રવચનસાર'માં આવે છે ને. વિષયો શું કરે? આ તો 'પ્રવચનસાર'માં. વિષયો શું કરે? વિષયો તો અકિંચિત્કર છે. તારી કલ્પના તેં માની છે કે આ મને ઠીક છે. એ ભાવ તારો રોકાયેલો એ તારો ભાવ છે. બીજાને લઈને નથી કાંઈ. કલ્પના તેં માની છે કે આ સારું. આહાહા..! સ્ત્રીમાં સુખ છે, આબરૂમાં સુખ છે. શરીર સુંદર, રૂપાળુ, ધોળું માખણ જેવું એને અડવાથી સુખ છે. એ વિષયોએ કાંઈ તને

સુખની કલ્પના નથી કરાવી. તેમ એમાં વિષયનું સુખ છે પણ નહિ. તેં કલ્પનાથી એમ માન્યું કે આમાં આમ છે. એ તો તારો વિષય, એમાં પર વિષય કરે શું? આહાહા..! પરનો વિષય બનાવીને કલ્પના તેં કરી. સ્વને વિષય બનાવીને નિર્વિકલ્પ (અનુભવ) કરે એ સુખનું કારણ છે. સમજાણું કાંઈ? આત્મા, આત્મા માન્યો.

'ત્યાં જ મહા આનંદ છે.' જ્યાં શુક્લધ્યાન અને ધર્મધ્યાન પણ નથી, એમ કહે છે. ત્યાં મહા આનંદ છે. શુક્લધ્યાન હોય ત્યાં પણ હજી પૂર્ણ આનંદ નથી. અવ્યાબાધ આનંદ નથી. લ્યો! સમજાણું કાંઈ? એમ આત્મામાં મહાઆનંદ છે. આવે છે ને એ વાત. કેટલાક ગુણ સમકિતાદિ પ્રગટ્યા એટલો તો યોગનો અભાવ પણ થયો છે એટલો. તે પ્રકારનું ભાઈ આવે છે ને? અનંતાનુબંધી ગયું, મિથ્યાત્વ ગયું તો એટલો એ સંબંધીનો જોગ પણ ગયો છે. વાત સાચી. આહાહા..! એમ તો ગયા પણ ખરેખર તો જેટલા ચાર અઘાતિ કર્મ છે એનો અંશ પણ ગયો છે. આખો આત્મા આખા ગુણનો પિંડ જ્યાં નિર્મળની પર્યાયમાં આવ્યો (ત્યાં) અવ્યાબાધ આદિ પર્યાયનો અંશ તો આવ્યો છે. સમજાણું કાંઈ? શું કહેવાય છે આ?

કહે છે કે, અઘાતિ કર્મના નિમિત્તવાળા જે ગુણો છે ને? અવગુણ. એનો પણ જરીક અંશે તો સમ્યગ્દર્શન થતાં યોગનો ગુણ પણ એક અંશે નિર્મળ થયો છે તે સંબંધનો. મિથ્યાત્વ અનંતાનુબંધીનો ... એટલો તો અઘાતિના જે નિમિત્તવાળા ગુણ એનો અંશે તો શુદ્ધ થયો છે. સમજાણું કાંઈ? સમ્યગ્દર્શનમાં કેવળજ્ઞાનનો અંશ પ્રગટે છે, એ હજી કબુલ કરવું એને મુશ્કેલ પડે છે. કેવળજ્ઞાન તો પૂર્ણ સ્વરૂપ અખંડ છે. એ ક્ષાયિક છે માટે એમાં કટકો કહે.. અરે..! ભગવાન! વાંધો છે ને. આહાહા..! આખી ચીજમાં વળી આ અંશ ક્યો? અરે..! પ્રભુ! એ તો અંશ છે એ એનો છે, ભાઈ! એ તો પૂર્ણ નથી પ્રગટ્યો એટલે એને ઘાતિકર્મનું નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! અનંતાગુણોમાં એ અંશ ભેગો આવ્યો કે નહિ?

'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં કીધું છે ને? અનાદિનો જે ક્ષયોપશમનો અંશ છે એ પણ બંધનું કારણ નથી, એમ ત્યાં કીધું છે. એની જાતનો છે ઇ. આહાહા..! ભલે સ્વલક્ષી ન હો. પણ ઉઘાડ તો છે ને? ઉઘાડનો અંશ કાંઈ બંધનું કારણ છે? પણ આખો આત્મા છે એ દૃષ્ટિનું જ્યાં ભાન થયું ત્યાં તેના પરિણામ બધા અબંધ પરિણામ જ થયા છે, કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? થોડા પરિણામ બંધના રહ્યા એ પૃથકમાં રહ્યા. તેથી એને સિદ્ધ સમાનની પર્યાય થઈ એમ પણ કહેવાય. આહાહા..! ગજબ વાત છે ને એની! આ કરોડ, બે કરોડ થાય ત્યાં અબજપતિનો ઓલો કૂદકો મારે કે હવે અબજ પતિ થાવું છે, હવે અમારે આમ થાવું છે, અમારે આમ થાવું છે. ત્યાં એની હોશું. નથી એને પણ જાણે લાવ્યો અને આવી જશે એમ માને. એમ ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ, કહે છે કે જ્યાં મહાઆનંદ છે, એની જ્યાં અંતરમાં સ્વીકાર દશા થઈ એ પર્યાયમાં પણ મહાઆનંદ પ્રગટ થાય. આહાહા..! સિદ્ધને મહા આનંદ પૂર્ણ છે.

'[હવે આ ૧૮૧મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :]'

શ્લોક-૩૦૧

(मंदाक्रांता)

निर्वाणस्थे प्रहतदुरितध्वान्तसंघे विशुद्धे
कर्माशेषं न च न च पुनर्ध्यानकं तच्चतुष्कम्।
तस्मिन्सिद्धे भगवति परंब्रह्मणि ज्ञानपुंजे
काचिन्मुक्तिर्भवति वचसां मानसानां च दूरम्।।३०१।।

[શ્લોકાર્થ :–] જે નિર્વાણમાં સ્થિત છે, જેણે પાપરૂપી અંધકારના સમૂહનો નાશ કર્યો છે અને જે વિશુદ્ધ છે, તેમાં (–તે પરમબ્રહ્મમાં) અશેષ (સમસ્ત) કર્મ નથી તેમ જ પેલાં ચાર ધ્યાનો નથી. તે સિદ્ધરૂપ ભગવાન જ્ઞાનપુંજ પરમબ્રહ્મમાં કોઈ એવી મુક્તિ છે કે જે વચન ને મનથી દૂર છે. ૩૦૧.

શ્લોક-૩૦૧ ઉપર પ્રવચન

निर्वाणस्थे प्रहतदुरितध्वान्तसंघे विशुद्धे
कर्माशेषं न च न च पुनर्ध्यानकं तच्चतुष्कम्।
तस्मिन्सिद्धे भगवति परंब्रह्मणि ज्ञानपुंजे
काचिन्मुक्तिर्भवति वचसां मानसानां च दूरम्।।३०१।।

આહાહા..! શબ્દ ઓછા પડે છે ને!

શ્લોકાર્થ :– 'જે નિર્વાણમાં સ્થિત છે,...' જે આત્માની શાંતિ પૂર્ણ પરમાત્મ દશા પ્રગટ થઈ છે એમાં નિર્વાણમાં સ્થિત છે. **'જેણે પાપરૂપી અંધકારના સમૂહનો નાશ કર્યો છે...'** અહીં તો પુણ્ય અને પાપ બેય પાપ છે. એવા પુણ્ય અને પાપના ભાવનો જેણે નાશ કર્યો છે. એ અંધકાર છે, કહે છે. દેખો ભાષા! ચૈતન્યના પ્રકાશની આગળ એ પુણ્ય અને પાપના બે ભાવ તે અજ્ઞાન અને અંધકાર છે. સમજાણું કાંઈ? **'प्रहतदुरित'** એનો જેણે નાશ કર્યો છે. અરે..! જ્ઞાન ભગવાન આગળ અજ્ઞાન અંધકાર કેમ રહે? સૂરજનો પ્રકાશ થાય અને અંધકાર રહે, એમ બને નહિ.

'લાલન' નહોતા દાખલો આપતા? કે અંધકાર અને પ્રકાશ બે થઈને અંધકારે કરી

ફરિયાદ કે આ મને રહેવા નથી દેતો. કહે, આવજો બેય ભેગા થઈને. ન્યાય આપશું. પણ સૂર્ય આવે ત્યાં અંધકાર ન હોય અને અંધકાર હોય ત્યાં સૂર્ય ન હોય. ભેગા કે દિ' થાય? અંધકારે ફરિયાદ કરી કે આ સૂર્ય મને નડ્યા જ કરે છે. અમારો નાશ કરી નાખે છે. જરીક આપ ન્યાય આપો, ન્યાય. આવજો બેય ભેગા થઈને કોર્ટમાં. મારી પાસે આવજો તો ખરા ભેગા થઈને. ભેગા થાય શી રીતે? આહાહા..! જ્યાં પ્રકાશ છે ત્યાં અંધકાર નથી. ત્યાં ભેગા થાય શી રીતે? એવું આવે છે. લોકો વાતું કરે છે.

અહીં તો ભગવાન કેવળજ્ઞાનનો નાથ... આહાહા..! એના ચૈતન્યપ્રકાશના નૂર આગળ એ ચૈતન્યના પ્રકાશના પૂરના પ્રવાહ આગળ પુણ્યના, પાપના અંધકારનો તો નાશ થઈ જાય છે. કહો, 'ભીખાભાઈ'! આવો આત્મા. હવે એમાં પાંચ, પચાસ હજાર મળે, લાખ, બે લાખ તો એમ થઈ જાય કે આહાહા..! બાહુબળે સાંપડ્યા છે મને, નહોતા ને સાંપડ્યા. બાપા નહોતા કાંઈ મૂકી ગયા. અને અમે બાહુબળે રળ્યા છીએ. એમ કરીને બાપને હલકા ઠરાવ્યા. એય..! 'મલૂકચંદભાઈ'! કહ્યું હતું એક વખત. ખબર છે? 'અમદાવાદ'માં કહ્યું હતું. બાપાએ ક્યાં પૈસાનો ધક્કો જોયો છે. ધક્કો નહિ, શબ્દ કાંઈક (બીજો) હતો. શું હતું? એ કાંઈક હતું. એમણે રસ ક્યાં જોયો છે, એમ કહ્યું હતું. એની પાસે કેટલા હોય પચાસ હજાર, લાખ, બે લાખ થયા હમણા વળી. ૩૫-૪૦ હજાર એના બાપ પાસે હતા. ભાઈઓ બધા ભેગા ગણાય. આહાહા..! છોકરાઓ કરોડોપતિ થયા તો કહે, એ તો બાપાએ પૈસાનો રસ ક્યાં જોયો છે. અમે રસ જોયો છે એનો. આહાહા..! ઝેરના રસ છે. આહાહા..! ભારે. પણ દુનિયાથી ઊંધું ભારે, હોં! આહાહા..!

કહે છે, નિર્વાણ પરમાત્મસ્વરૂપ એવા ચૈતન્યના પ્રકાશમાં જે સ્થિત છે. જેણે પાપ અને પુણ્યના અજ્ઞાનરૂપી અંધકારના સમૂહનો નાશ કર્યો છે **'અને જે વિશુદ્ધ છે,...'** લ્યો! અહીં તો વિશુદ્ધ નિર્મળતાના (અર્થમાં) છે. વિશુદ્ધ. શુભભાવને વિશુદ્ધ કહેવાય, શુદ્ધને પણ વિશુદ્ધ કહેવાય છે. પૂર્ણ શુદ્ધ, વિ-શુદ્ધ–વિશેષે પૂર્ણ શુદ્ધતા જેને પ્રગટી એવા પરમાત્મા સિદ્ધ, **'તેમાં (–તે પરમબ્રહ્મમાં) અશેષ (સમસ્ત) કર્મ નથી...'** કોઈ કર્મ માત્ર નથી. આહાહા..! અને કર્મ નથી તો કર્મના કારણે થતા ભાવ પણ નથી. એ **'પેલાં ચાર ધ્યાનો નથી.'** પેલા આવ્યા ને? તત્‌ને? તત્ ચતુષ્ટય ને. એમાં. **'પેલાં ચાર ધ્યાનો નથી.'** આર્ત, રૌદ્રધ્યાન નથી. સમજાણું કાંઈ? પહેલી ચર્ચા થાતી હતી, પડિક્કમણામાં આવે છે ને? પડિક્કમામિ ચઉહિં જાણેહિ, પડિકમામિ ચઉહિ ઝાણેહિં ચોથા શ્રમણ સૂત્રમાં આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મધ્યાન, શુક્લધ્યાન. પહેલા ચાર ધ્યાનથી કેમ પાછો ફરે? અરે..! પણ ચારે ધ્યાનથી પાછો ફરે ત્યારે પૂર્ણ થાય છે. એય..! પડિક્કમણા ચોથા સૂત્રમાં. શ્રમણસૂત્રમાં પડિક્કમામિ ચઉહિં જાણેહિ ... રાડ પાડે.

મુમુક્ષુ :– એ તો એના પુસ્તકમાંથી.

ઉત્તર :– એનામાં સૂત્ર છે પણ એનો અર્થ કરવામાં રાડ પાડતા. આ તો ઘણા વર્ષની વાત છે, હોં! ૫૦ વર્ષ (થયા). પડિક્કમામિ ચઉહિં ઝાણેહિં એ આવે છે કે નહિ? શુક્લધ્યાનથી પાછા ફરવું? પડિકમણાથી પાછા ફરવું એમ એનો અર્થ છે. એનો અર્થ જ એ છે કે ચાર ધ્યાન મારામાં નથી. હું તો અખંડાનંદ એકરૂપ છું. સમજાણું કાંઈ? શ્રમણસુત્રમાં આવે છે. સ્થાનકવાસીમાં આવે છે, દેરાવાસીમા નથી.

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– તો શુક્લધ્યાનનો દોષ લાગ્યો હશે? એનો અર્થ જ એ છે. વાત તો એમ જ છે. એમ કે ચાર ધ્યાનનો દોષ લાગ્યો તો શુક્લધ્યાન.. શુક્લધ્યાન તો તારે નથી. અને એ શુક્લધ્યાન જ પોતે અધુરું છે. એ મારું પૂર્ણ સ્વરૂપ નથી. સમજાણું કાંઈ?

'તે સિદ્ધરૂપ ભગવાન જ્ઞાનપુંજ પરમબ્રહ્મમાં કોઈ એવી મુક્તિ છે...' સિદ્ધરૂપ ભગવાન અશરીરી પ્રભુ થયા એવા ભગવાન જ્ઞાનપુંજ પરમબ્રહ્મમાં **'કોઈ એવી મુક્તિ છે કે જે વચન ને મનથી દૂર છે.'** વચન અને મનના વિકલ્પથી પણ દૂર છે. એવી મુક્તિ એને મોક્ષ કહીએ. સમજાણું કાંઈ? વચનાતીત, વિકલ્પાતીત, મનથી રહિત એવી પૂર્ણ આનંદની દશા, પૂર્ણ જ્ઞાનપુંજની પ્રગટ દશા, એને મુક્તિ કહેવામાં આવે છે. અહીં તો કહે, વૈકૂંઠમાં જાવ ત્યાં તમને ભગવાન મળશે. એની સેવા કરજો. હજી ત્યાં નોકર રહેવું છે એને. આવા ને આવા. મુક્તિની ખબર પણ ન મળે. અને ત્યાં પછી તમે અમારા સાધુને વહોરાવ્યું, આપ્યા હશે લાડવા, ત્યાં તમને લાડવા મળશે. હજી એને શરીર, એને ભાણા, એને લાડવા ને આવી મુક્તિ વૈકૂંઠની. ગપે ગપ માર્યા છે ને. આહાહા..! (અહીં) તો મુક્તિ એટલે પરમ આનંદની તારી દશા એનું નામ મુક્તિ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! ત્યાં વળી ભગવાન પાસે જાય અને ભગવાનની સેવા કરે ત્યાં તો હજી નોકર રહ્યો.

મુમુક્ષુ :– ભગવાનને સેવાની જરૂર શું છે?

ઉત્તર :– ભગવાનને શરીર નથી તો સેવા કોની કરે? ભગવાન તો શરીરરહિત છે. આહાહા..! ભારે પણ ગપ્પ માર્યા છે ને. લોકો બિચારાને કાંઈ ખબર ન મળે. આંધળે આંધળા.. 'અંધો અંધ પલાય...' આવે છે ને? 'સૂયગડાંગ'માં આવે છે. આંધળો દેખાડનાર, આંધળો ચાલનાર. બેય પડે ખાડમાં. આવો ભગવાનઆત્મા એની મુક્તિ કોઈ અલૌકિક મન અને વચનથી પાર છે. ત્યાં વળી શરીર ને એને સેવા ને એવું હોય નહિ. એ અજ્ઞાનીઓએ કલ્પીને ગોઠવણ કરી. આહાહા..! એ ૧૮૧ થઈ.

ગાથા–૧૮૨

विज्जदि केवलणाणं केवलसोक्खं च केवलं विरियं।
केवलदिट्ठि अमुत्तं अत्थित्तं सप्पदेसत्तं।।१८२।।
विद्यते केवलज्ञानं केवलसौख्यं च केवलं वीर्यम्।
केवलदृष्टिरमूर्तत्वमस्तित्वं सप्रदेशत्वम्।।१८२।।

भगवतः सिद्धस्य स्वभावगुणस्वरूपाख्यानमेतत्।

निरवशेषेणान्तर्मुखाकारस्वात्माश्रयनिश्चयपरमशुक्लध्यानबलेन ज्ञानावरणाद्यष्टविधकर्मविलये जाते ततो भगवतः सिद्धपरमेष्ठिनः केवलज्ञानकेवलदर्शनकेवलवीर्यकेवलसौख्यामूर्तत्वास्तित्वसप्रदेशत्वादिस्वभावगुणा भवंति इति।

દ્રગ-જ્ઞાન કેવળ, સૌખ્ય કેવળ, વીર્ય કેવળ હોય છે,
અસ્તિત્વ, મુર્તિવિહીનતા, સપ્રદેશમયતા હોય છે. ૧૮૨.

અન્વયાર્થ :– [केवलज्ञानं] (સિદ્ધભગવાનને) કેવળજ્ઞાન, [केवलदृष्टिः] કેવળદર્શન, [केवलसौख्यं च] કેવળસુખ, [केवलं वीर्यम्] કેવળવીર્ય, [अमूर्तत्वम्] અમૂર્તત્વ, [अस्तित्वं] અસ્તિત્વ અને [सप्रदेशत्वम्] સપ્રદેશત્વ [विद्यते] હોય છે.

ટીકા :– આ, ભગવાન સિદ્ધના સ્વભાવગુણોના સ્વરૂપનું કથન છે.

નિરવશેષપણે અંતર્મુખાકાર (–સર્વથા અંતર્મુખ જેનું સ્વરૂપ છે એવા), સ્વાત્માશ્રિત નિશ્ચય-પરમશુક્લધ્યાનના બળથી જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ પ્રકારનાં કર્મોનો વિલય થતાં, તે કારણે ભગવાન સિદ્ધપરમેષ્ઠીને કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, કેવળવીર્ય, કેવળસુખ, અમૂર્તત્વ, અસ્તિત્વ, સપ્રદેશત્વ વગેરે સ્વભાવગુણો હોય છે.

ગાથા–૧૮૨ ઉપર પ્રવચન

૧૮૨. હવે આમાં તો ચોખ્ખી વાત છે. પરમાત્મા જ્યારે આત્મા સિદ્ધ થાય પરમાત્મા, ત્યારે એમાં શું હોય છે એનું વર્ણન છે. અત્યારે પણ એ બધું શક્તિમાં છે. પણ પર્યાયમાં પ્રગટ થાય ત્યારે શું એનું વર્ણન કરે છે.

विज्जदि केवलणाणं केवलसोक्खं च केवलं विरियं।
केवलदिट्ठि अमुत्तं अत्थित्तं सप्पदेसत्तं।।१८२।।

દગ-જ્ઞાન કેવળ, સૌખ્ય કેવળ, વીર્ય કેવળ હોય છે,
અસ્તિત્વ, મૂર્તિવિહીનતા, સપ્રદેશમયતા હોય છે. ૧૮૨.

ટીકા :– **'આ, ભગવાન સિદ્ધના...'** સિદ્ધ એટલે પરમાત્મા થાય તે. સંસારનો નાશ કરીને પોતાની પરમાત્મદશા પ્રગટ કરે એને અહીંયાં સિદ્ધ ભગવાન મુક્તિદશા કહે છે. **'આ, ભગવાન સિદ્ધના સ્વભાવગુણોના સ્વરૂપનું કથન છે.'** લ્યો! ગુણો-ગુણો. પર્યાયની વાત છે. ભાષા તો એમ જ બોલાયને. શું કહે? **'સ્વભાવગુણોના સ્વરૂપનું કથન છે.'** હવે એને સિદ્ધપદ કેમ પ્રાપ્ત થાય એની વાત કરે છે.

'નિરવશેષપણે અંતર્મુખાકાર...' અંતર્મુખ સ્વરૂપ. ભગવાનઆત્મા અંતરમાં પૂર્ણાનંદ છે એને અંતર્મુખે ધ્યાન કરીને **'(–સર્વથા અંતર્મુખ જેનું સ્વરૂપ છે (વસ્તુ ભગવાન) એવા), સ્વાત્માશ્રિત નિશ્ચય-પરમશુક્લધ્યાનના બળથી...'** લ્યો! એવો સ્વાત્મા, એને આશ્રયે નિશ્ચય એટલે પરમશુક્લ ધ્યાન. આહાહા..! નિશ્ચય પરમ શુક્લધ્યાન. છેલ્લું છે ને આ તો? એના બળથી **'જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ પ્રકારનાં કર્મોનો...'** નાશ એમ થયો. કર્મોનો નાશ થયો તો આ બળ પ્રગટ્યું એમ નથી કહ્યું અહીંયાં. આવા બળથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મોનો નાશ કર્યો.

'આઠ પ્રકારના કર્મોનો વિલય થતાં,...' વિલય એટલે નાશ. પણ આવા બળથી નાશ થતાં એમ કહ્યું છે. ઓલા એમ કહે છે, કર્મનો નાશ થાય તો ગુણ પ્રગટ થાય એમ કહો. અહીં તો આત્મબળના ધ્યાનમાં આવા કર્મ નાશ થઈ જશે. સમજાણું કાંઈ? ... બાકી તો પોતાના સ્વભાવનો આશ્રય કરે એટલે એનો અશુદ્ધતાનો નાશ થઈ જતાં એનું નિમિત્તપણું કર્મને છે એ કર્મ પણ એની મેળે પરિણમી જાય. કર્મ અકર્મરૂપે થઈ જાય. કર્મ અકર્મરૂપે થાય એ કર્મનો નાશ કહેવામાં આવે છે.

'તે કારણે ભગવાન સિદ્ધપરમેષ્ઠીને કેવળજ્ઞાન,...' પૂર્ણ જ્ઞાન. **'કેવળદર્શન,...'** પૂર્ણ દર્શન. **'કેવળવીર્ય,...'** એકરૂપ વીર્ય. **'કેવળસુખ,...'** એકરૂપ સુખ. **'અમૂર્તત્વ, અસ્તિત્વ,...'** હોવાપણું પૂર્ણ સિદ્ધ પ્રગટ કર્યું. **'સપ્રદેશત્વ...'** અસંખ્ય પ્રદેશી છે ને?

મુમુક્ષુ :– ભગવાનને...

ઉત્તર :– હા. એ ક્યાં વયા ગયા બતાવે છે. બીજા કરતા જુદી મુક્તિની દશા. સપ્રદેશત્વ વગેરે સ્વભાવપર્યાયો પ્રગટ થઈ ગઈ છે. આહાહા..! વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)